

Elkaar serieus nemen

Onze R.-K. Kerk heeft aan de gelovigen, ook aan de nieuwe instroom, veel te bieden. Niet alleen een band met Christus als innerlijk fundament en het samen vieren van de Eucharistie als bron van vreugde, geborgenheid en bemoediging. De Kerk geeft als het goed is ook handvatten voor het staan als christen in de maatschappij. Cursusaanbod (binnen en buiten parochies) over Katholiek Sociaal Denken voorziet in een toenemende behoefte. Ik schreef in 'Op Tocht' eerder al over het dienen van het algemeen belang en over solidariteit als twee van de vier hoofdpunten van het Katholiek Sociaal Denken. Nu wil ik het hebben over een derde pijler: **subsidiariteit**.

We zien hoe maatschappelijk beleid op vele terreinen vastloopt. Jarenlang was de heersende gedachte dat de markt zoveel mogelijk vraagstukken kon en moest oplossen en dat de overheid zo klein mogelijk moest

zijn. Waar vraag is komt de markt immers met aanbod? En de markt, de commercie, let op de kosten vanwege de concurrentie – goedkoper dus. Maar de markt deed haar werk vooral voor mensen en instellingen met een kapitaalcrachtige vraag. Daar is immers meer aan te verdienen. Allerlei instellingen met een publiek doel, in het algemeen belang dus, met ook oog voor de minder rijken, werden geprivatiseerd. Zij moesten gaan concurreren, winst maken en belasting betalen, net als commerciële bedrijven. Het mensbeeld in de cultuur veranderde ook. Er werd niet meer uitgegaan van samenhangende gemeenschappen, zoals een wijk, een school, een kerk, een minderheidsgroep, een vakbond en tal van andere verbanden waarin mensen uit vrije keuze met elkaar samenwerken en de samenleving vorm geven. We werden gezien – en gingen

elkaar steeds meer zien – als individuen, als concurrenten, als mensen die vooral uit waren op hun eigen belang en daarom maximaal uitgedaagd moesten worden. Je telde maatschappelijk mee als je je eigen broek kon ophouden, onafhankelijk was, zo goed mogelijk je best deed, veel consumeerde en een vermogen opbouwde. Wie dat niet kon was een zwakkeling, een loser, een kostenpost. Zo gingen ambtenaren mensen zien; zo gingen we ook elkaar vaak beoordelen. En de natuur in brede zin werd meer dan ooit een object om te exploiteren; de belangen van consumenten en aandeelhouders gaven de doorslag. Waarden? Ethiek? Dat is iets voor de privésfeer.

Dit systeem is vastgelopen en meer en meer gaan we dat ook zien. Je ziet het nog scherper als je naar de samenleving kijkt vanuit het subsidiariteitsbeginsel. Dit begrip is door de R.-K. Kerk in 1931 opgenomen in de Sociale Leer in de encycliek 'Quadragesimo Anno'. Deze werd zo genoemd want ze verscheen 40 jaar na 'Rerum Novarum', de eerste sociale encycliek. Het Vaticaan waarschuwde toen voor het opkomende fascisme en communisme, waarin menselijke belangen werden opgeofferd aan de totalitaire staat. Anno 2025 is het van belang om vanuit dit principe kritisch te kijken naar wat er gebeurt als de markt het denken en het doen, van burgers en van de politiek, meer en meer in zijn greep krijgt. In de Katholieke Sociale Leer is vanaf het begin in 1891 de stelregel dat burgers en hun eigen organisaties ruimte moeten hebben om de samenleving vorm te geven. De staat én de markt mogen de eigen ruimte van burgers nooit helemaal overnemen en gaan beheersen. De Kerk

Afbeelding: Gustavo Rezende

noemde dit gaandeweg de Derde Weg, tussen communisme/fascisme en kapitalisme in. Overheid én bedrijfsleven moeten juist de voorwaarden scheppen opdat burgers hun eigen verantwoordelijkheid vorm kunnen geven, in het algemeen belang. Burgers moeten in eigen organisaties, in wat genoemd wordt het maatschappelijk middenveld, bescherming vinden tegen overheid én markt en een beter perspectief zoeken. Dit is nu opnieuw heel actueel.

Wat houdt subsidiariteit in? Het is een belangrijk onderdeel van het mens- en maatschappijbeeld van onze Kerk. Het houdt in dat de verantwoordelijkheid zo laag mogelijk moet worden gelegd, bij de mensen die het aangaat. Creativiteit en eigen verantwoordelijkheid moeten zoveel mogelijk ruimte krijgen. Je moet binnen een organisatie pas opschalen, van bovenaf ingrijpen als mensen hun verantwoordelijkheid niet

aankunnen. Het doel is dan de voorwaarden te scheppen dat zij dit wel weer zelf kunnen. En als vraagstukken alleen op een hoger niveau kunnen worden aangepakt, dan moet dat daar gebeuren. Dat kan en moet ook duidelijk gemaakt worden aan de burgers en hun organisaties. Een voorbeeld van dat laatste is de Europese Unie. De afzonderlijke staten hechten allemaal aan hun eigen autonomie. Maar allerlei vraagstukken, die grensoverschrijdend zijn, kunnen alleen samen worden aangepakt. Te denken is aan gemeenschappelijke economische, politieke en militaire belangen, de klimaatcrisis, natuurbehoud, de ongecontroleerde toestroom van vluchtelingen, het indammen van de macht van de techbedrijven, et cetera. Maar er zijn ook tal van voorbeelden te noemen op lagere niveaus. Er is een groot tekort aan leerkrachten en zorgmedewerkers. Dat is niet alleen een geldkwestie.

Vele werknemers klagen dat ze veel te veel tijd kwijt zijn aan administratie en te weinig aan hun eigenlijke werk toekomen. Wat gebeurt er met al die rapportages die ze opstellen? De vraag is of ze werkelijk bedoeld zijn om de kwaliteit van het werk te verbeteren. Het lijkt er soms op dat ze vooral dienen om het management in te dekken als er klachten zijn. Gelukkig draaien veel instellingen de dwang om alle handelingen vast te leggen terug, om hun personeel niet te verliezen. Managers beseffen dat ze af moeten van een sfeer van wantrouwen en dat professionals hun eigen verantwoordelijkheid hebben en moeten houden. Met ruimte voor maatwerk. Een ander voorbeeld is de volkshuisvesting. Het daarnaar genoemde ministerie werd opgedoekt; de markt moest het gebrek aan huizen maar oplossen. Het is er gelukkig weer. Nu gaat de discussie over hoe woningbouwverenigingen weer meer eigen verantwoordelijkheid en slagkracht kunnen krijgen. Het zijn geen instellingen met een winst oogmerk; behandel ze dan ook als behoeders van een publieke taak. In ons land komen er tegen de verdrukking in steeds meer eigen initiatieven van groepen burgers, op allerlei terreinen. Waar de overheid en de markt gaten laten vallen, of duidelijk verkeerd bezig zijn, nemen zij hun eigen verantwoordelijkheid. In deze kringen speelt ook, vaak buiten het zicht van pastores en caritasinstellingen, het Katholiek Sociaal Denken een rol. Ik noem twee voorbeelden: de denktank Socires, die organisaties in het maatschappelijk middenveld ondersteunt (zie www.socires.nl). En SchuldHulpMaatje, dat mensen met schulden ondersteunt die vaak nog niet in beeld zijn bij de overheid. Kunt u nog een voorbeeld noemen?

door Hans Oldenhof, voormalig
diocesaan diaconaal werker